

щото частната търговия се обръщала във формен обир: всичко евтино закупвали, който отказвал да даде своите произведения, ял бой и понякога нищо не получавал.

Но експлоатацията на българския труд във Видинско се оправдава и от едно друго обстоятелство. Ако Хюсеин паша не монополизирал търговията във своя вилает за себе си, сигурно австрийското правителство щяло да закупува всичко, а неговите търговски агенти едва ли биха останали по-назад от ония на кралица Виктория в Кешанско.

Наведените приме и доказват, че в Турция липсвала обща система на управление. Високата Порта през епохата на танзимата не създавала такава. А само една обща система би изкоренила всички следи във вътрешния ред на империята, произхода на които се корени в миналото. Направеното по лична инициатива, било кратковременно. След оттегляването от управлението на здравите и интеллигентни сили, като Хюсеин паша, отново произволите се възстановявали. Султаните немали маса добросъвестни и съзнателни чиновници, които да залегат за изпълнението на хаги шерифона и по-късно хати хумаюна. Повечето от тях дори не разбирали духа на последните. От друга страна, липсвало и обществена сила, която да премахне старите наредби и да наложи нови. Всички тия обстоятелства именно направили ялови вътрешните реформени усилия на султаните и тяхното централно правителство.

Най-преката и елементарна длъжност на властта е да пази живота на хората от посегателството на размирниците. Турската власт и това не могла да даде на мирните жители. В Добруджа турците ограбвали българите пред очите ѝ. Разбойници върлували и във Стара планина, дето през XIX век имало много цветущи български градове и села. Пътниците се охранявали от сеймени, но последните, щом чуели или видели съмнителни лица, бягали преди първите. Така направили например, придружаващите Чайковски от Шипка до Карлово, през пътуването му из Турция в 1841 год.

Царуващата анархия в Турция разорявала най-вече българите. Гърците, сплотени около своята привилегирована църква, изпитвали по-слабо ужаса на турските произволи. От своя страна и те интригували пред властта за българите, с което се увеличавали страданията на последните, обжрнати в товарно животно на цялото останало общество от турци, гърци и други народности в империята.

•

Такова било положението в Турция, когато в 1841 год. Чайковски застанал на чело на полското згенство в Царя-